

CRNOGORSKO ISTORIJSKO PISANJE - RANKE I NJEGOVO NASLJEĐE

Džejms Petifer

The author, who is a professor at Oxford University in Great Britain, deals with the issue of how the Montenegrin history was written in the past as well as the European ideas on which it reclines. In this essay he analyses the cooperation of Leopold von Ranke /1795-1886) and Vuk Karadžić and the treatment of the Serbs-Montenegrins relations. He points to the need of interpreting Ranke's legacy in accordance with the modern time.

Kada govorimo o ovom pitanju potrebno je jasno promišljati o tome kako je istorija prostora Crne Gore i njenog naroda pisana u prošlosti, i kako se ona vidi i shvata kako unutar tako i izvan Crne Gore. Nepobitna je istina da je do dvadesetog vijeka istorija Balkana većim dijelom bila usmena, u društvima gdje masovna pismenost nije ostvarena na mnogim mjestima nakon Drugog svjetskog rata. U zemljama kao što su Bugarska i Srbija gdje je u devetnaestom vijeku postojao veći napredak u formiranju modernog nacionalnog osnovnoškolskog obrazovnog sistema, usmena tradicija je još uvijek igrala (i igra) veoma veliku ulogu.

Jasno je da je glavna spoljna kulturna veza nastajuće istorije Srbije i Crne Gore u prvom periodu građenja nacije u kasnom osamnaestom i ranom devetnaestom vijeku bila sa centralnom

Evropom njemačkog govora, i iznad svega sa nasljeđem njemačkog romantizma, naročito onog Johana Gotfrida von Herdera. Kao što je istakao Robert Vilton, Herder jeste artikulirao ideje koje su bile od posebne važnosti za razvoj identiteta na balkanskim prostorima, i služi kao odgovarajući predstavnik korpusa zapadne filozofije i uticaja¹. Malo ljudi čita danas Herdera. Njegove ideje čistote nacionalnih popularnih kultura, gdje je kultura jedinstvena i nepromjenljiva suština zajednice, teško nalaze mjesto u svijetu globalizacije i multikulturalizma, kao što je to bio slučaj s konceptom „Volksgeist“-a u vijeku koji je bio svjedok njemačke i italijanske fašističke okupacije Balkana. Bez obzira na to, Herder je obezbijedio teorijski model za Karadžićevo djelo, oličeno u izjavi „Pjesnik je stvaralac nacije koja ga okružuje; on im daje svijet da ga vide i drži njihove duše u svojoj ruci da bi ih poveo ka tom svijetu“².

Glavni skori posrednik Herderovih ideja u svijetu gdje se govori i piše engleski u dvadesetom vijeku bio je oksfordski

---

¹ Vidjeti važan članak Roberta Viltona „Pisanje nacije, pisanje države Kompromis i konflikt u kulturnom identitetu Balkana u 19. vijeku“ u *Časopisu južnih Slovena*, London, knjiga 25. Proljeće-ljeto 2004, P.3.ff. Njegova tvrdnja da su ideje nacionalnog buđenja koje se temelje na kulturnoj identifikaciji bile artikulirane na vrijeme za Prvi srpski ustanak 1804. godine su možda diskutabilne, to je ono što su Srbi oduvijek željeli da svijet misli, ali dokazi većinom nedostaju i cijela ideja suštinski predstavlja prenos iz iskustva moderne Grčke onog što su intelektualci dijaspore postigli za grčki nacionalizam do 1821. godine sa velikim uspjehom. Srbija nije imala sličnu intelektualnu dijasporu do znatno kasnije, na što ukazuje usamljena znamenitost Vuka Karadžića u herojskom bajronovskom periodu za Grčku.

² Od Herdera J. F. (1744–1803) *Auszug aus einen Briefwechsel uber Ossian and die Leider alter Herder to the Present*, Wesleyan UP, Chicago, 1983', Vajmar, 1773. Za kontekst vidjeti Iggers G. *Njemački koncept istorijske misli: od Herdera do danas*, Wesleyan UP, Čikago, 1983.

filozof i istoričar kulture Isaiah Berlin, koji se takođe vjerovatno manje izučava danas nego u periodu njegove najplodnije stvaralačke aktivnosti.³ Berlinov Herder je predvidljivo idiosinkratičan. Pruski filozof i estetičar se posmatra kao pluralist i prethodnik kulturnog relativizma u istorijskom razumijevanju, kao suprotnost moralnim i praktičnim izvjesnostima nepokolebljivog racionalizma teoretičara prosvjetiteljstva. Ovo je takođe slučaj sa marksističkim filozofom G. A. Koenom, koji je napisao – „Monteskje i Herder su našli za potrebno da insistiraju na onome što je za nas očigledno. Njihova tvrdnja o postojanju različitih koherentnih puteva bivanja čovjekom protivila se onoj u okviru prosvjetiteljstva koja je nastojala da sagleda ljude kao suštinski slične kroz prostor i vrijeme, i koja je težila nauci o čovjeku čija uopštavanja bi bila slobodna od upućivanja na pojedina vremena i mjesta kao što su njih bili oslobođeni zakoni moderne nauke o prirodi“⁴.

Herder i oni koji su mislili kao on u centralnoj tradiciji i artikulaciji njemačkog romantizma su najjače uticali na Leopolda von Rankea, pruskog istoričara i autora *Istorije srpske revolucije*, objavljene u Berlinu 1829. godine⁵. Rankeova *Istorija* ispunjava sve bitne Herderske kriterijume za nacionalnu epsku priču o samoodrživom etnosu, sa potpoglavljem o crnogorskoj istoriji kao dodatku glavnom narativnom toku. Porijeklo ove knjige je veoma zanimljivo, iako nejasno u nekim detaljima. Ono otjelovljuje prenos

---

³ Vidjeti Berlin I, Esej „Viko i Herder“, u *Tri kritike Prosvjetiteljstva*, London, 2000, i Vilton.Op.cit.

⁴ Vidjeti Koen G. A. *Teorija Istorije Karla Marksa: Odbrana*, Oksford, 1978. U poglavlju „Slike istorije kod Hegela i Marksa“, on s pravom ističe novinu mnogih Herderovih ideja.

⁵ Leopold von Ranke (1795–1886). Za ubjedljivu modernu raspravu o Rankeu i njegovom značaju, vidjeti Gilbert, Feliks, *Istorija: Politika ili Kultura? Razmišljanja o Rankeu i Burkhartu*, Princeton, 1990.

sa usmene tradicije kakva je posredovana preko Vuka Karadžića u ličnom dijalogu sa Rankeom, koji je onda napisao istoriju koja je uvela srpsku usmenu tradiciju dalje u glavni tok evropske akademske historiografije. Ovaj proces je započeo vrlo brzo nakon što je Ranke zapravo odbacio klasične studije i učenja u pisanju „moderne“ istorije. Konačno se odrekao klasika (u Gimnaziji u Frankfurt an der Oder 1825. godine) tokom perioda njegovih uzajamnih razmjena sa Karadžićem. Knjiga *Serbische Revolution* je bila široko čitana i prevedena na nekoliko jezika, štampana kroz cijeli devetnaesti vijek i značajno je pomogla da se Srbija, iz inostranstva, posmatra kao centralna država na Balkanu. Ona je bila osnov za Rankeovu kasniju studiju *Serbien und die Türkei im Neunzehnten Jahrhundert* (1879). Vuk Karadžić je morao poznavati mladog Rankea u Njemačkoj, kada je Ranke bio u najvećem smislu još prevashodno klasično učen čovjek, i Karadžić je dao Rankeu većinu materijala za ovu knjigu. Proveli su neko vrijeme u prijestonici imperije, Beču zajedno, ali za Rankea se ne nalazi da je ikad posjetio Balkan ni tada ni poslije, i bio je brandenburški klasični učenjak koji je vidio Srbiju i Crnu Goru očima lokalnog folkloriste dok je još bio zadojen djelima rimskih autora kao što su Tacit i Livije.

Tadašnje prusko obrazovanje i kultura bili su moćna mješavina naslijeđenog neoklasicizma proisteklog iz perioda prosvjetiteljstva pod Fridrihom Velikim i njegovim nasljednicima, sa prelivom romantizma Getea i njegovih savremenika, koji su okrenuli leđa klasicizmu. Karadžić se susreo sa Geteom u periodu 1823-24. godine u više navrata i ostavio je dobar utisak na ostarjelog olimpijca iz Vajmara. Gete se divio lirskim srpskim pjesmama koje je Karadžić sakupio ali ratničku epiku nije cijenio jednako visoko. Ovo nije bilo opšte viđenje. Razvoj Grčke revolucije protiv Turaka poslije 1821. godine podstakao je novo pokretanje interesovanja za „nacionalne književnosti“ koje slave vojničke vještine uperene protiv spoljnih ugnjetača

od čega je Karadžićevo djelo imalo koristi. Saradnja sa Rankeom na izdavanju *Istorije Srbije i Crne Gore* nije moglo doći u bolji čas. U krugu Rankea i Berlina, ratničke vještine Srba su bile važne. Kao Prusi i Grci, oni su bili zakleti protivnici Habsburškog carstva kao i Otomanskog. Iako je u debata na Berlinskom univerzitetu, na kojima je učestvovao pošto je dobio mjesto na njemu 1825.-godine Ranke zauzeo anti-hegelijansku stranu i odbacio gledanje na istoriju velikog filozofa kao razvoj jedne univerzalne priče, on je na mnogo načina našao takvu priču u srpskoj epici, i koristio je da stvori vlastitu majstorsku naraciju. Samoutvrđivanje etnosa u odnosu na transnacionalnu Otomansku imperiju je tada bilo (kao i sada) na liberalnoj agendi ali je moglo takođe biti privlačno umjerenom konzervativcu kao što je Ranke sa njegovim viđenjem zadatka historičara u praćenju razotkrivanja djela Božijeg u ljudskoj istoriji. Rankeov Bog je bio veoma Pruski protestantski Bog i srpske i crnogorske pravoslavne crkve (kao *volkskirche*) su mogle da nađu odgovarajuće mjesto u njegovoj naraciji kroz poređenje sa dekadentnim transnacionalnim religijama Venecijanaca – rimokatolika i Turaka – muslimana. Ranke je vidio srpske ustanke kao legitimne, ne samo stoga što su bili antiotomanski, već i kao korak ka vjerskoj slobodi za ugnjeteni narod, kao odraz božjeg djelovanja u ljudskoj istoriji. U ovome je napravio model rada za misao kasnijeg državnika kakav je engleski premijer Gledston i njegovo razotkrivanje anti-otomanskog cilja hrišćanskog naroda Balkana, naročito Bugarske nakon masakra u Bataku⁶.

---

⁶ Godine 1876. masakr nad oko 3000 bugarskih pravoslavnih pobunjenika se odigrao u Bataku u Rodopskim planinama južne Bugarske. To je bilo obznanjeno u čuvenoj priči J. A. Mekgahana, britanski novinar i njegov izvještaj su odigrali vodeću ulogu u okretanju javnog mnjenja protiv pokušaja Sultana da suzbije bugarski nacionalizam.

Sjenka Tacitove *Germanije* takođe se u velikoj mjeri nadvija nad *Istoriju srpske revolucije*. Rankeovo pisanje odzvanja Tacitovim zapažanjima o onima koji su u suštini opisani kao vrli i racionalni varvari, no i pored sve njihove vrline, ipak varvari. Ovo je pokazano na subjektivnom nivou u čuvenoj zabilješci u Rankeovom *Dnevniku* iz 1828, u kojoj se kaže „Od svih varvara koje sam upoznao, Vuk je jedini koji nikad nije krenuo intelektualno pogrešnim pravcem“.⁷ Ranke Srbe i Crnogorce vidi kao vrle prvenstveno zbog njihovih uspješnih nastojanja da imaju parlament, nacionalnu crkvu i da izmaknu Otomanskom sistemu. On se takođe divio njihovom ratničkom duhu, primjećujući „Upoznao sam narod koji je živio u potčinjenosti, sa patrijarhalnim običajima i poetičnim načinom mišljenja, sposobnim da transformiše iste u krutu realnost rata, kad je došlo vrijeme da se oslobodi – to su Srbi sa čijom ste poezijom sigurno upoznati“⁸.

Zalaganja savremenih vladara dinastije Obrenović, koje Ranke opisuje sa upečatljivim detaljima, uopšte ne utiču na opštu strukturu ove naracije, i jasan su proizvod Karadžićevih vlastitih ozbiljnih teškoća sa grubom i poludiktatorskom prirodom beogradske uprave pod ovom dinastijom, i njihovih ustupaka i nagodbi sa sultanima. Njihova vladavina je bila poricanje svih vrijednosti poštovalaca optimista post-kongresnog Beča u pogledu novih i nastajućih liberalnih država i dala je povoda stvaranju imidža Srbije kao zemlje predvođene nasilnim i beskrupuloznim čuvarima svinja u srcu jugoistočne Evrope. Bilo je povoljno za Karadžića da samo Ranke bude imenovan autorom, iako je Ranke smatrao Srbina ravnopravnim koautorom, obzirom na relativno objektivno tretiranje u *Istoriji gangsterske represije* Miloša Obrenovića nad njegovim političkim

---

⁷ Vidjeti Vilson, Op.cit. P. 228.

⁸ Pismo Rankea njegovom bratu Henriku, iz 1828. godine.

rivalima iz dinastije Karađorđevića. Karadžiću je potrebno da nađe finansijsku podršku za svoj istraživački rad od vladara Obrenovića u Beogradu. Rankeov naslijeđeni klasicizam ovdje se jasno pokazuje, gdje *volk* može biti poetski i teorijski virtuoz ali gdje njegovi vladari ostaju varvari u srcu.

Malo se zna u detaljima o odnosu između srpskog folkloriste i etnologa i pruskog klasiciste, osim da su kasnije ostali u doživotnom kontaktu i u međusobnom uvažavanju. Ranke je uvijek plaćao Karadžiću polovinu honorara za knjigu, i kasnije je zabilježio u svojim djelima da je radio „iz Vukovih spisa“⁹. Ali knjiga potvrđuje Marksovo zajedljiv stav o Rankeu da je on često u svom vlastitom djelu u suprotnosti sa teorijama istorijskog pisanja koje je isticao kasnije u svom životu. Ne postoji dokaz principijelne objektivnosti, tog „plemenitog sna“ historičara, niti za bilo koju značajnu (ili beznačajnu) upotrebu istorijskih dokumenata uopšte u knjizi, a neskriveno je pristrasan prema nacionalnim aspiracijama Srba i Crnogoraca.

Vuk Karadžić je bio jedini izvor u mnogim pogledima, iako je Ranke kasnije tvrdio da je i on sam provjeravao činjenice, ali ne može biti sumnje da je Karadžić vidio u knjizi ono što bi se danas zvalo „advokatska uloga“, u unapređenju srpske nacionalne stvari i obezbjeđivanju naklonosti dinastije Obrenović i ruskog cara. Da li je Ranke bio zaveden od strane ovog Srbina, ili da li je izdanje možda bilo jedan od prvih primjera zapadne intelektualne ljubavne afere sa malom zemljom gdje intelektualac izvana nije bio u potpunosti ili dobro informisan? Ovo se čini malo vjerovatnim. Ranke je bio prilježan i često neposlušan učenik habsburške politike i bilo bi mu drago da uvrijedi Beč. Isti slučaj je bio i sa osmanskim pitanjem. Struktura „Istočnog pitanja“, konačna budućnost umirućeg Otomanskog carstva još

---

⁹ Wilson, Op. cit. P 228.

nije bila svjesno artikulirana u Njemačkoj na način kako je to bila u Britaniji poslije Berlinskog kongresa, ali su glavni obrisi onoga što je nastalo sigurno bili prisutni u glavi vrhunski inteligentnog čovjeka kakav je bio Ranke u centru pruskog dinamičnog intelektualnog života.

Neki Rankeovi izučavaoci su vidjeli *Istoriju* kao eksperiment mladog čovjeka i nastojali da je isključe iz razmatranja njegovog glavnog korpusa, ali ne može biti sumnje da je ona bila i ostaje jedno od njegovih praktično najutjecajnijih djela. Ono legitimije pogled na Srbiju i Crnu Goru u zapadnoj kulturi tokom jednog vijeka, i njeno englesko izdanje iz 1852. godine u Londonu i Njujorku bilo je simbol respektabilnosti nove srpske države u intelektualnom životu Evrope i Sjedinjenih Država. Ranke je izradio s uspjehom jednu akademsku historijsku tradiciju za Srbiju koja zapravo nije ni postojala prije njega (izvan Crkve). Karadžić je bio srećan u svom izboru historičara koji je načinio skoro 30 godina ranije, s obzirom na to da je u vrijeme engleskog izdanja 1852. godine Ranke bio na vrhuncu slave i uticaja u narastajuće važnom panevropskom kulturnom kontekstu njemačkih univerziteta i uopšte historijskih izučavanja devetnaestog vijeka.

Kako se ovo povezuje s pitanjem kasnije crnogorske nacionalne historiografije? U *Istoriji* Ranke predstavlja Crnogorce kao slične Srbima, ali više udaljene od „civilizacije“ u njihovim planinskim utvrdama i vezane kodovima nepromjenljive tradicije. Oni su u nekom smislu „pravi“ Sloveni sa stabilnim unutrašnjim identitetom etnosa, dok su Srbi u nižim krajevima morali više da se prilagode pritiscima svojih susjeda. U kulturnim okvirima, ako su Herderove i Hegelove ideje nastavljale da žive u historičarevoj podsvijesti kad je u pitanju bilo opisivanje Srba, sa Crnogorcima je ideja „prirodnog čovjeka/plemenitog divljaka“ Rusoa takođe prisutna u pozadini. Ili, služeći se modernom isto-

rijskom terminologijom, Srbi su imali više transnacionalno postojanje dok ga Crnogorci nijesu imali. Njihova glavna aktivnost je bila da izmaknu vladavini dvije transnacionalne sile, Venecije i Turske. Kao kritičar modernih dekadentnih imperija, Ranke se otvoreno divio emancipaciji Crnogoraca od venecijanske vladavine, a naročito njihovim ratničkim vrlinama. Ranke je vidio Veneciju u Mediteranu kao zastarjelu i prevaziđenu tvorevinu, te time i homerske vrline crnogorskih ratnika koji su ih potisnuli sa svoje obale kao silu za modernizaciju kao i za izgradnju novog društva.

Možda je od značaja da je dugo poglavlje o Crnoj Gori u *Istoriji* uvijek privlačilo znatno manje pažnje od glavnog Srpskog poglavlja. Ovo nije prosto zbog toga što je Srbija veća i naseljenija od Crne Gore, već stoga što pisanje o Crnoj Gori otjelovljuje Rankeovu radikalnu stranu u ovom djelu, njegovo jasno odobravanje onoga što bi danas bilo imenovano kao gerilski rat za oslobođenje. On smatra da su Srbi ostvarili uspješnu revoluciju, ali mnogo više na političkom i konstitutivnom nivou, dok su Crnogorci vodili gerilsku vojnu pobunu. Takođe je značajno da učeni komentator posljednje generacije iz glavne britanske jugofilske i srbofilske tradicije kao što je Dankan Vilson, malo važnosti pridaje crnogorskim aspektima Karadžićevog korpusa u njegovom inače autoritativnom proučavanju njegovog rada, iako su se neka od Karadžićevih najplodnijih sakupljanja narodnih pjesama i legendi odvijala na tim prostorima.¹⁰ Takođe, Vilson uopšte ne razmatra crnogorski dio

---

¹⁰ Ovo je omogućilo izlazak glavne knjige objavljene u Štutgartu 1837, *Montenegro und die Montenegriner, ein Beitrag zur Kenntniss der Europaischen Turkei und des Sebischess Volkes*.

Karadžić je objavio ranije jedan važan članak 1834, 'Viđenje Crne Gore' u kojem je nastojao da nadjača preovladavajuće viđenje na prostoru njemačkog

zajedničke Rankeove knjige, što je ilustracija za to kako je britanski jugocentrizam često izostavljao Crnu Goru iz istorijske percepcije. Ovo izostavljanje je takođe bilo ponekad slučaj kod istoričara devetnaestog vijeka. Poslije Rankea, ozbiljno razmatranje crnogorske istorije je skoro zamrlo u Evropi, da bi oživjelo u Engleskoj poslije Berlinskog kongresa. Istoričar amater kao što je kasnoviktorijski klerik Denton se veoma oslanja na Rankea u njegovom još razvijenijem pogledu na „vrle varvare“ sa njihovom viktorijskom moralnom ispravnošću u stvarima pola i braka i nezainteresovanošću za novac¹¹.

U stvari, postoji nekoliko „istorija“ Crne Gore. Postoji jaka usmena i poetska tradicija, sa njenim herojskim baladama otpora spoljašnjim osvajačima i ugnjetačima, u prvom redu otomanskim Turcima. Ovo su pjesme o ljubavi i ratu. Zatim, postoji sama Otomanska istorija, jer iako Crna Gora nije bila osvojena ili pripojena imperiji na ortodoksan način, mnoge od njenih glavnih trgovačkih, kulturnih i spoljnih veza stotinama godina bile su sa zemljama koje su pripadale Imperiji. Venecijanska obala je zaista bila samo to i sa opadanjem Venecije u sedamnaestom i osamnaestom vijeku sve više i više spona razvilo se sa rastućim urbanim centrima polunezavisnih *pašaluka* kao što je onaj pod Bušatlijama u Skadru. Puno ove turske istorije je još uvijek malo poznato ili istraženo, iako bi veoma dobrodošlo potpuno otvaranje turske arhive pod aktuelnom turskom vladom trebalo to da promijeni tokom vremena. Postoji istorija pomiješana sa geografskim istraživanjem u brojnim putopisima koji su počeli da se javljaju oko 1830. godine.

---

govora da je Crna Gora bila samo hajdučko društvo, kao što je izraženo u Brokhaus enciklopediji i drugdje. Sličnosti sa savremenim debatama o uticaju ‘organizovanog kriminala’ na Balkanu su neizbježne.

¹¹ Vidjeti Denton, V, *Crna Gora njeni narodi i njihova istorija*, London, 1877.

Druga pripovijest jeste ona o Crnogorskoj pravoslavnoj crkvi sa njenim transnacionalnim korijenima u Vizantiji i u srednjovjekovnom Srpskom carstvu. Ova posljednja priča je bila najuticajnije u dvadesetom vijeku. Vladari crnogorske države poslije Berlinskog kongresa sa njenom mikro prijestonicom na Cetinju bili su vladike i sproveli su paternalističku teokratiju. Poetska tradicija romantičarske generacije predstavljena Karadžićem pomiješala se sa hrišćanskom tradicijom pravoslavnog vjerovanja i „nacionalna“ crkva je bila potrebna za njeno otjelotvorenje. Aktuelni naponi i šizme u crnogorskoj crkvi ilustruju koliko je ovo još uvijek živo i veoma teško pitanje na početku dvadesetprvog vijeka. Stvaranje nove crnogorske države poslije 2006. godine donijelo je potrebu za jedinstvenom nacionalnom crkvom koja može da otjelotvori duhovni etnos nove političke jedinice. Crna Gora takođe nastavlja da se suočava sa pitanjem transnacionalnosti, sada otjelotvorenoj u Evropskoj uniji, kojoj crnogorska vlada želi da se pridruži. Pridruživanje Evropskoj uniji bi uključilo gubitak mnogo većeg dijela suverenosti od onog kojeg se Crna Gora odrekla i u okviru Kraljevine Jugoslavije i komunističke Jugoslavije.

Jesu li Ranke i njegovo pisanje još uvijek važni za ovu novu agendu? Neki od modernih istoričara Crne Gore bi smatrali da nijesu. *Istorija Srpske revolucije* nije pomenuta ili navođena uopšte u *Kraljevstvu crnih planina* Elizabet Robert, ili u *Pripovijesti Crne Gore od začetaka do naših dana* italijanskog istoričara Antuna Zbutege¹². Kada se pojavilo u Britaniji djelo Robertsove je pretjerano hvaljeno od bivšeg predstavnika Evropske unije za spoljnu politiku Kristofera Patena u

---

¹² Roberts. E *Kraljevstvo crnih planina Istorija Crne Gore*, London, 2007
i Zbutega. A, *Storia del Montenegro Dalle origini ai Giorni Nostri*, Rim, 2006.

Literarnom dodatku *Tajmsa* u Londonu, koji očigledno nije volio crnogorskog lidera Mila Đukanovića, opisujući ga riječima: „Premijer prije tridesete, on je visok, naočit, šarmantan i ne više pouzdan nego što bi se očekivalo od nekoga ko je preživio raspad Jugoslavije“.

Ovo bi se možda moglo pročitati kao opravdan komentar od strane pregovarača koji se aktivno zalagao nekoliko godina da spriječi, kako on to navodi, „crnogorski bijeg od Srbije“. Ali Paten ne može izbjeći začaranost Rankeovom tradicijom, iako je nije svjestan, kada nastavlja govoreći – „Možda je onima od kojih se očekivalo toliko puno heroizma teško da tolerišu umjerenost. Hrabrost nikad nije bila pod sumnjom... u partizanskim borbama protiv njemačkih i italijanskih okupatora u Drugom svjetskom ratu, Crnogorci su – među njima se isticao Đilas – igrali srazmjernu ulogu u toj herojskoj borbi protiv neprijatelja. Više od trećine partizanskih generala dolazilo je iz Crne Gore. Đilas, Titov vodeći disidentski kritičar, je u knjizi Robertsove osoba najbliža stvarnom heroju. Treba li sada da dodamo njegovom i ime Mila Đukanovića, domišljatog premijera i predsjednika koji je sproveo Crnu Goru kroz plićake srpske i evropske politike do postignuća nezavisnosti?“¹³

Civilizovan čovjek, Kristofer Paten, kao umjereni humanista, „Evropejac“, protivteža je čovjeku Balkana, Milu Đukanoviću, proizvodu etnosa, koji je nepouzdan i težak za saradnju, kao što Tacitov učenik Ranke opisuje Miloša Obrenovića i druge srpske vladaoce dva vijeka unazad. Varvarin, herojski u ratu ali nepouzdan u miru, u nekim evropskim pogledima uvijek se nalazi negdje na Balkanu, bilo u očima devetnaestovjekovne Pruske ili

---

¹³ Literarni dodatak *Tajmsa*, London, 1. jun 2007, P. 13 Paten se ne suočava sa pitanjem supersecionizma primijenjenog u politici Evropske unije, da EU po sebi predstavlja transnacionalni ideal koji „prevazilazi“ uobičajena nacionalna osjećanja i identitete.

dvadesetovjekovnog Brisela. Jer Milo Đukanović, može se posmatrati i kao jedan Miloš Obrenović. Miloš je grešni potomak junačkih predaka koji su se oduprli i uništili venecijansku i tursku vlast, kao što je i Milo Đukanović „potomak“ herojskih crnogorskih partizanskih generala koje je Tito poslao na prinudni rad na Golom Otoku.

Moderna crnogorska država je konstituisana na osnovu Versajskim sporazumom ugovorenih granica. Iako je Versaj bio katastrofalan za Crnu Goru u mnogo pogleda, on jeste donio jedno jasno postignuće, priznanje modernih granica koje su zauzvrat formirale granice crnogorske socijalističke republike u okviru prve Jugoslavije, a sada granice moderne nezavisne države. Ipak, u drugom smislu, to je sadržalo prevaru – jer nije bilo unutrašnjih granica u okviru Jugoslavije koje su bile od značaja, osim sjevernih granica Kosova u periodima tamošnje tenzije i krize. Crna Gora je bila otvorena za kolonizaciju od strane drugih Jugoslovena, kao što je bila Hrvatska i srazmjera stanovništva rođenog izvan Crne Gore je rasla sa industrijalizacijom i većina ovih emigranata je bila iz Srbije.

Pravo pitanje oko Rankea i njegovog nasljeđa na kraju vodi unazad do Herdera, i kao što ga je Isaja Berlin vidio, kao kritičara prosvjetiteljstva. Ranke nije bio puno zainteresovan za granice i malo piše o njima. U njegovo doba izgledalo je da je etnos oduvijek bio tamo. Etnos je u srcu crnogorskog nacionalizma, i uvijek je bio, dok je Evropska unija pravo dijete prosvjetiteljstva, i raduje se Evropi bez granica. Kao što je napisano o postkomunističkoj istoriji važnog arheološkog lokaliteta Svač/Šas blizu granice s Albanijom

„Obilju novih država će biti potrebna nova istorijska definicija. Ne manje od sedam novih zemalja, Bosna, Hrvatska, Slovenija, Srbija, Crna Gora, Makedonija a vjerovatno uskoro

---

Kosovo, su proistekle iz onoga što je bila bivša Jugoslavija, i u puno slučajeva lokalni historičari vide sebe kao „spasioce“ izgubljene nacionalne priče od izvrtanja i nezakonitosti komunističke historije.“¹⁴

Tako će se crnogorski historičari sada takođe naći na poslu suprotstavljanja pritisku evropeista na njihovu fluidnu a snažnu etničku tradiciju¹⁵.

S engleskog prevela: **Nikoleta Tomović**

---

¹⁴ Kameron. A. i Petifer. J. „Enigma crnogorske historije Primjer Svača“, *Južnoslovenski časopis*, izdanje 28, br. 1-2 (107-108), jul 2008, i Botashqiptare, Tirana, 2008.

¹⁵ Interesantan primjer ovoga su promjene u školskim udžbenicima koje su tražene od Evropske unije prije no što Crna Gora može postati njen član.